

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

САМАРҚАНД ИҚТИСОДИЁТ ВА СЕРВИС ИНСТИТУТИ

М.Қ.Пардаев

**ЎЗБЕКИСТОННИНГ 16
ЙИЛЛИК ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИ:
НАТИЖАЛАР ВА ВАЗИФАЛАР**

САМАРҚАНД - 2007

16 ЙИЛЛИК МУСТАҚИЛ ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИ ҲЕЧ КИМДАН КАМ ЭМАСМИЗЛИГИМИЗНИ ЯНА БИР БОР ИСБОТЛАДИ

Мамлакатимизда мустақиллик эълон қилингандан кейин кимнингдир кўрсатган йўли билан эмас, балки ўзимиз танланган йўлдан юришимиз керак бўлди. Бу эса, беш тамойилга асосланган “Ўзбек модели”, деб аталадиган мустақил тараққиёт йўлини танлашаг асос бўлди. Бу йўл халқимизнинг хоҳиш-иродаси, азму қарорини бажо келтириб, очиқ демократик ва ҳуқуқий давлат қуриш, ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини шакллантириш йўли сифатидан тан олинди ва унинг тўғри йўл эканлиги шу қисқа даврда ўз исботини топди.

Мамлакатимиз Президенти И.А.Каримов Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси, Вазирлар Маҳкамаси ва Президент Девонининг қўшма мажлисида 2007 йилнинг 30 август куни “Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли” мавзусида мустақиллик йилларида эришган ютуқларимизнинг батафсил таҳлилига бағишланган буюк ишлар сарҳисоби ва истиқбол режаларини очиқ берадиган катта маърузаси тингланди.

Давлатимиз раҳбарининг мазкур кенг қамровли маърузасида истиқлол йилларида мамлакатимиз, халқимиз босиб ўтган мустақил тараққиёт йўлини батафсил, чуқур таҳлил қилди ва келгусида олдимизда турган асосий вазифаларни аниқ белгилаб берди.

Мамлакатимизнинг шу 16 йиллик тараққиёт йўлини Президентимиз икки даврга бўлади. Биринчиси, 1991-2000 йиллар бўлиб, бунда миллий давлатчилик асосларини шакллантириш билан боғлиқ бўлган, мамлакатимиз ва халқимиз ҳаётида улкан из қолдирган ўтиш даври ҳисобланади. Иккинчи давр – 2001-2007 йилларни ўз ичига олган бўлиб, бунда фаол демократик янгиликлар ва мамлакатни модернизация қилиш даври сифатида баҳоланди. Бу даврда иқтисодиётнинг барқарор ривожланиши, сиёсий ҳаётимиз, қонунчилик, суд-ҳуқуқ тизими ва ижтимоий-гуманитар соҳаларни изчил ислоҳ қилиниши таъминлади.

Тарихан шу қисқа даврда мамлакатимиз босиб ўтган йўлнинг биринчи босқичидаги ўтиш даврининг таҳлили шуни кўрсатдики, “...истиклол ўзбек халқига тухфа тариқасида”¹ берилгани йўқ. Ҳақиқатда янги ўзига хос, олдин аналоғи бўлмаган йўлни барпо қилиш ва бутун халқни шу йўлдан эргаштириш, мустақиллик йўлидан олиб бориш, унча осон кечмаганлиги ҳаммага аён. Чунки, халқимизнинг, энг аввало, тафаккур тарзи, маънавияти бу жараёнга тайёр эмас эди. Зеро, мустақиллик қўлга киритилган пайтдаги яшаётган авлод мустабид тузумда, ўта мафқуралашган, миллий ўзлигимиз топталган бир вазиятда шаклланган эди. Одамларимиз “иккинчи сорт” одамлар сифатида қаралар эди. Бизга юқоридан нима айтилса сўзсиз бажаришимиз керак, деган тушунча сингиб кетган ўзимизда эса фақат

¹ Каримов И.А. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли. Халқ сўзи. 2007 йил 31 август. -1 бет.

итоатгўйлик, боқимандалик руҳияти шаклланган бир пайт эди. Мустақилликнинг биринчи кунларида ана шу руҳият билан яшар эдик.

Шуни алоҳида қайд қилиш лозимки, мамлакатимиз Президенти бундан беш йил муқаддам, ҳамон орамизда, "...ўз умрини яшаб бўлган, сиёсий жиҳатдан касодга учраган, коммунистик мафкурага асосланган тизимни соғиниб, қўмсаб гапираётган айрим сиёсат ва давлат арбоблари – эски тузум тарафдорлари яна қайтадан бош кўтараётганлигига гувоҳ бўлмоқдамиз"², деб таъкидлаган эди. Бундан ҳам кўриниб турибдики, эски мафкура ва ақидалардан бирданига холос бўлган эмас эдик.

Шу туфайли Юртбошимиз мустақилликни эълон қилиши биланок биродарлар "биз ҳеч кимдан кам эмасмиз" деган шиорни, даъватни ўртага ташлади. Бу даъват ҳам, қанчалик ҳақиқат бўлмасин, ҳаётимизга бирданига сингиб кетмади. Мустақилликдан кейин ўн йилдан кўпроқ вақт ўтгач 2002 йилда Мамлакат раҳбари Олий Мажлиснинг тўққизинчи сессиясида "...дунёда ҳеч кимдан кам бўлмай яшаш учун интилиш кенг жамоатчилигимиз, халқимизнинг онгу тафаккури, амалий ҳаракатларида таборо кўпроқ ўрин эгалламоқда"³, деб таъкидлаган эди.

Бунга ҳам беш йилдан ортиқ вақт ўтди. Бу шиор, даъват халқимиз онгида қилинган ишларимизнинг кўлами ва сифатини кўриб эндиликда, тўлиқ шаклланиш босқичига ўтди, десак айни ҳақиқатни айтган бўламиз. Биз қачонки ўзлигимизни тўлиқ англаб, миллий ғуруримизни тиклаб, ҳеч кимдан кам эмасмиз деган тушунчага келсагина мустақиллик ва истиқлолнинг буюк неъматлари лаззатини тўлароқ, яхшироқ ҳис қилиб бориш имконияти туғилаверади. Бу руҳият одамларни эртанги кунига ишонч ҳосил қилдириб, чинакамига меҳнат қилиш лозимлигини англаб боради.

Иқтисодиётда ислохотларни тез амалга ошириш мумкин. Янги технологияларни яратиш ва жорий қилиш ҳам ўта мураккаблигига қарамасдан, инсонларнинг тафаккурини ўзгартиришга нисбатан жуда осон иш бўлиб қолади. Чунки, инсон онги, тафаккури ва маънавиятини бирорта қонун, фармон ёки қарор билан ўзгартириш қийин. Буни шу босиб ўтган қисқа тарихий даврда кечган мафкуравий жараёнларда инсонда янги дунёқарашни шакллантириш, унинг тафаккурини ўзгартириш ва уларни ислох қилиш ўта мураккаб эканлигини кўриш мумкин.

Ҳақиқатда, иқтисодиёт учун четдан илғор технологияни сотиб олиб келиб тез орада бутун ишларимизни автоматлаштиришимиз мумкин. Аммо инсон маънавияти, тафаккури ва мафкурасини четдан импорт қилиб бўлмайди. Бу айнан шу мамлакатда шаклланиши лозимдир. Одамларнинг қорни оч бўлса четдан озиқ-овқат сотиб олиб келиб уларни тўйдириш мумкин. Лекин одамнинг тафаккури тор, маънавияти саёз бўлса, уни пулга сотиб олиб ёки четдан импорт қилиб тафаккурини кенгайтириш ёки маънавиятини чуқурлаштириш мумкин эмас. Шу жиҳатдан биз мафкуранинг шаклланишида ҳар бир тушунчани изчиллик билан сингдириб боришимиз лозимдир. Улардан бири ва асосийси, "Биз ҳеч кимдан кам эмасмиз ва кам

² Халль сўзи. 2002 йил 30 август. 1-бет.

³ Халль сўзи. 2002 йил 30 август. 1-бет.

бўлмаймиз” деган тушунчадир. Бу тушунчани, энг аввало, тафаккуримизда, онгу-шууримизда шакллантиришимиз лозимдир.

Ҳамон айрим одамларимиз эришган ютуқларимизнинг кўпини ҳис қила олмаётганликларининг гувоҳи бўламиз. Бунинг ҳам сабаблари инсон тафаккурида содир бўлаётган ўзгаришларнинг қийин кечаётганлигидадир, деб биламиз. Сир эмас, айримлар билан гаплашиб қолсангиз “мустақиллик бизга нима берди, олдин яхши эди, ҳамма нарса арзон эди” деб кинояли гапларни айтади. Жамиятдаги ва ўз ҳаётидаги ўзгаришларни фақат истеъмом қилиб турган товарининг нархида кўради.

Бундай кишилар мустақилликни ҳам, қадриятларимизнинг тикланишини ҳам, ўзлимизни англаганимизни ҳам, ўз эркимиз ва эркинлигимизни қўлга киритганлигимизни ҳам “қорнига нима ва у қандай нархда кирганлиги” билан ўлчайди. Бундайларда кўриниб турганидек, тафаккури, савияси, миллатпарварлик туйғулари каби ҳислатлар ҳали ўта саёз эканлигидан далолатдир. Шу туфайли биз одамларимизнинг олдин “бошини тўйдиришимиз” керак. Боши тўлиқ одам қоринни тўйдириши мумкин ва, энг муҳими, қорининг тўйганини ҳис қилиши мумкин.

Кўриниб турибдики, ҳали маънавият ва маърифат соҳасида, инсонлар тафаккурини ва мафқурасини ўзгартириш борасида қилинадиган ишларимизнинг кўлами кенг, шакли ранг-баранг, мазмуни теъран.

Ўзбекистонлик йигит-қизлар хорижда ўқимокда ва улар ҳеч кимдан кам эмаслигини ҳаётда исбот қилмоқда. Ўзимизга кириб келган илғор технологияларни ҳам бошқараётган айнан ўзимизнинг ёшлар. Улар ҳам исботламоқдаки, биз ҳеч кимдан кам эмасмиз. Спорт майдонида йигит ва қизларимиз жаҳон ва Осиё чемпионлари бўлиб қайтмоқдалар. Улар шу билан ўзбекнинг кимлигини, Ўзбекистоннинг қандайлигини исботламоқда. Буларнинг ҳаммаси бизнинг халқимизнинг ҳақиқатда ҳам ҳеч кимдан кам эмаслигини кўрсатувчи далилларнинг фақат бир кўринишидир.

Ҳеч кимдан кам эмасликнинг мазмуни нима? Бунга жавоб оддий. Биз ҳам инсон сифатида бошқалар билан тенг, улар сингари тафаккур қиламиз, улар яратган нарсаларни яратиш бизнинг ҳам қўлимиздан келади, улар барпо этган бой-бадавлат давлатни биз ҳам барпо этаоламиз. Шундай бўлса нима учун шунча жаҳон катта тамаддунга эришган XX асрнинг иккинчи ярмида биз бирмунча орқада қолдик. Чунки, бир ярим асрлик мустабид даврда сохта озодлик, сохта тенглик, сохта мафқурага сиғиниб яшадик. Биз фақат компартия қарорларини бажаришимиз керак бўлди, ўзимиз эса эркин фикрлаш, ташаббус билан бирор иш қилиш имкониятидан анча йироқда яшадик. Хуллас, ҳамма ҳаракатлар бизни моддий ва маънавий боқиманда қилиб шакллантиришга қаратилган эди. Худди шундай ҳам бўлди. Мафқуравий жихатдан мафқурамыз кишанланган эди. Чунки, сохта бўлган коммунистик мафқурадан бошқа мафқурани ўйлашга ҳам ҳаққимиз йўқ эди.

Истиклол бизни ана шундай мафқуралардан холи қилиб, эркин ва мустақил фикрлаш, хилма-хил мафқура ва қарашларни шакллантириш, бунёдкор ғоя атрофида жипслашишдек буюк имкониятларни очиб берди. Эски тузум асоратларидан қуллик, мутелик, боқимандалик кайфиятларидан

кутилишимиз учун жуда кенг кўламли ишлар амалга оширилди ва бунинг натижаси ижобий бўлди. Ҳозирги пайтда Ўзбекистон ўзининг мустақил йўли билан бутун дунё интилиб яшаётган демократик давлатлар сафига кириш учун, дунё эришган буюк тамаддун йўлига тушиб олиш учун интилиб яшамокда. Юртбошимиз таъкидланганидек, бу йўлга тушиб олган Ўзбекистоннинг фуқароси ҳеч кимдан кам бўлмаган ва кам бўлмайди ҳам.

Эндиги вазифа бу улуғ ғояни ҳаётимиз тарзига айлантиришимиз, миллий ғуруримиз сифатида қадрлашимиз лозим.

Дунё болалари компьютерни яратаяпти, кичик бир микрочизмага дунё ахборотини сиғдирадиган масламаларни яратаяпти. Бунинг ноҳотки бизнинг болаларимиз ярата олмайди. Албатта яратади, чунки биз бундан бир қанча асрлар олдин ҳеч кимдан кам эмасмизни исботлаган халқимиз. Ана шундай туйғу ҳар бир ўзбекнинг, ҳар бир Ўзбекистонликнинг ҳаёт тарзига айланмоғи лозим.

Биз шу 16 йил давомида нималарга эришдик ва нимамиз билан ҳеч кимдан кам эмаслигимизни исботладик.

Биринчидан, ҳокимиятнинг учга бўлинишига эришилди, яъни қонун чиқарувчи ҳокимият, ижро ҳокимияти ва суд ҳокимияти шакллантирилди. Судлар ихтисослаштирилди. Фуқаролик, жинсий ишлар ва хўжалик судлари ташкил қилинди. 2008 йил 1 январидан бошлаб мамлакатда ўлим жазоси бекор қилинди, фуқароларни қомоққа олишга санкция бериш ҳуқуқи прокуратурадан судларга ўтказилди.

Иккинчидан, қонун чиқарувчи ҳокимият, яъни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси икки палатали парламентга айлантирилди. Қуйи палата мунтазам фаолият кўрсатадиган профессионал – Қонунчилик палатасига айлантирилди. Худудлар манфаатини ифода қиладиган вакиллик органи сифатида юқори палата Сенат ташкил қилинди.

Учинчидан, Ҳукуматни шакллантиришда сиёсий партияларнинг роли оширилиши билан бирга давлат қурилиши соҳасида демократик ислохотларни чуқурлаштириш йўлида муҳим қадам ташланди. Хусусан, Бош вазир лавозимига номзод бўйича сиёсий партиялар фракциялари билан маслаҳатлашиш тартиби, унинг парламент томонидан қатъий белгиланган тартиби ва механизми жорий этилди.

Тўртинчидан, Давлат ҳокимияти марказий органларининг бир қатор ваколат ва вазифалари маҳаллий ҳокимият, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, маҳаллаларга босқичма-босқич берилиб бормокда. «Кучли давлатдан кучли жамият» шаклланмоқда. Нодавлат ва нотижорат ташкилотларининг жамиятни бошқаришдаги роли ошмоқда. Ҳозирги пайтда мамлакатимизда 5 мингдан ортиқ нодавлат нотижорат ташкилоти, 870 дан зиёд газета, 100 га яқин давлат ва нодавлат телерадиостудияси фаолият кўрсатмоқда.

Бешинчидан, юртимизда барқарор иқтисодий ривожланиш таъминланди. Биринчилардан бўлиб мустақил давлатлар ҳамдўстлиги (МДХ) давлатлари ичида 1996 йилда ЯИМнинг ўсишига эришилди. 2001 йилда биринчилардан бўлиб МДХ давлатлари ичида мустақилликгача бўлган

ишлаб чиқариш даражасига етказилди. Кейинги 4 йил давомида мамлакат ялпи ички маҳсулотининг ҳажми ўртача 7 фоиздан ошганлиги ҳам ишлаб чиқаришнинг барқарорлигидан далолатдир.

Олтинчидан, иқтисодиётда чуқур таркибий ўзгаришлар амалга оширилди, тармоқ ва корхоналар бутунлай янгиланди, техник жиҳатдан қайта жиҳозланган, рақобатбардош ва экспортга йўналтирилган маҳсулотлар ишлаб чиқариладиган янги корхоналар ташкил қилинди, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳаси янги мазмун билан шакллантирилди ва уларни эркинлаштириш борасида мисли кўрилмаган ишлар амалга оширилди, сервис ва хизмат кўрсатиш соҳаси иқтисодиётнинг асосий қисми сифатида эътироф этилди ва уни ривожлантириш устувор вазифи сифатида, унга ҳам алоҳида аҳамият берилмоқда.

Еттинчидан, мамлакатимизда фаол инвестиция сиёсатини юритиш натижасида қулай инвестицион муҳит яратилди. Оқибатда 16 йил мобайнида мамлакатимиз иқтисодиётига 100 миллиард доллардан ортиқ инвестиция жалб қилинди. Бунинг 25 миллиардан зиёдроғи хорижий сармоядорларнинг инвестицияларини ташкил этади.

Саккизинчидан, солиқ юки кескин камайтирилди. Фақатгина 2000-2007 йилларда даромад солиғи 38 фоиздан 10 фоизга, ягона ижтимоий тўлов 40 фоиздан 24 фоизга, кичик бизнес субъектлари ва қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқарувчилар учун ягона солиқ миқдори 10 фоизгача камайтирилди. Жизмоний шахслар тўлайдиган солиқлар ҳам сезиларли даражада камайтирилди. Натижада умумий солиқ юки 40 фоиздан 27 фоизгача камайтирилди.

Тўққизинчидан, қишлоқ хўжалигида амалга оширилган ислохотлар уларнинг мазмун моҳиятини тубдан ўзгартириб юборди. Совет давридан қолган, ўзини бутунлай оқламаган, хўжалик юритиш шакллари, яъни колхозлар ва савхозлар тўлиқ барҳам топиб, янги бутун дунёда жорий ва эътироф этилган, ўз мулки ва ерига эга бўлган хусусий фермер хўжаликлари ташкил этилди.

Ўнинчидан, мамлакат иқтисодиётида нодавлат секторининг ҳиссаси ва мавқеи оширилди. Ҳозирги кунда мамлакатимизда ялпи ички маҳсулотнинг 76 фоизи, жумладан саноат маҳсулотининг қарийб 80 фоизи, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ва чакана савдо айланмаси тўлиғича нодавлат секторига тўғри келмоқда. Мазкур соҳада иш билан банд аҳолининг 77 фоизи меҳнат қилмоқда.

Ўнбиринчидан, кичик ва хусусий тадбиркорликнинг жадал ривожланишига, уларнинг мамлакат иқтисодиётида солмоғининг муттасил ошиб боришига эришилди. Натижада уларнинг мамлакат ЯИМдаги улуши 45 фоиздан кўпроқни ташкил қилмоқда. Бозоримизни зарур товарлар ва хизматлар билан Мазкур соҳада иш билан банд аҳолининг 77 фоизи меҳнат қилмоқда.

Ўнбиринчидан, кичик ва хусусий тадбиркорликнинг жадал ривожланишига, уларнинг мамлакат иқтисодиётида солмоғининг муттасил ошиб боришига эришилди. Натижада уларнинг мамлакат ЯИМдаги улуши 45

фоиздан кўпроқни ташкил қилмоқда. Бозоримизни зарур товарлар ва хизматлар билан Мазкур соҳада иш билан банд аҳолининг 77 фоизи меҳнат қилмоқда.

Ўнбиринчидан, кичик ва хусусий тадбиркорликнинг жадал ривожланишига, уларнинг мамлакат иқтисодиётида солмоғининг муттасил ошиб боришига эришилди. Натижада уларнинг мамлакат ЯИМдаги улуши 45 фоиздан кўпроқни ташкил қилмоқда. Бозоримизни зарур товарлар ва хизматлар билан тўлдиришда, аҳолининг даромадлари ва фаровонлигини оширишда, одамларни иш билан таъминлашда мазкур соҳанинг роли ва аҳамияти ошиб бормоқда.

Ўниккинчидан, мамлакатимизда ягона транспорт тармоғини яратиш ва транспорт коммуникацияси тизимини ривожлантириш бўйича мисли кўрилмаган ишлар амалга оширилди. Буларга сўнгги йилларда барпо этилган, умумий узунлиги 633 километрни ташкил қиладиган Навоий-Нукус, 223 километрга тенг Тошгузар-Бойсун-Қумқўрғон темир йўл магистралларини, Қамчиқ девони орқали ўтадиган тезкор автомобил йўлларининг қурилишларини мисол келтириш мумкин.

Ўнучинчидан, ислохотларнинг пировард мақсади бўлган аҳолининг реал даромадларининг оширилишига ва турмуш шароитининг яхшиланишига эришилди. Бу кўрсаткич 2006 йилда 2000 йилга нисбатан 2,5 баробарга, 1992 йилга нисбатан эса, 12 баробарга оширилди. Жорий йилнинг охирига бориб республикаимизда ўртача иш ҳақининг миқдори 200 долларни ташкил қилиши кўзда тутилган. Аҳолини ичимлик суви билан таъминланиш даражаси бугунги кунда 84 фоизга, қишлоқ жойларда эса, 77 фоизга етди. Табиий газ билан таъминланиш даражаси 82 фоизни, қишлоқ жойларда эса, 78 фоизни ташкил қилмоқда.

Ўнтўртинчидан, мамлакатимизда замонавий меҳнат бозори шаклланди. Шу 16 йил давомида мамлакатимизда 5 миллиондан ортиқ иш ўринлари яратилди. Уларнинг 70 фоиздан зиёди саноат ва хизмат кўрсатиш соҳаларига тўғри келади. Иш билан таъминлашда янги йўналиш бўлган касаначиликни ривожлантириш бўйича давлат ва ҳудудий дастурларнинг қабул қилиниши ҳам иқтисодий-ижтимоий масалаларни ҳал қилишда муҳим аҳамиятга молик тадбирлардан бири бўлди.

Ўнбешинчидан, соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш ва аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш борасида ҳам сезиларли ютуқларга эришилди. Аҳолига бепул шошилиш ва юқори малакали тиббий ёрдам кўрсатиш учун энг юқори талабларга жавоб берадиган ихтисослаштирилган шифохона ва бўлимлар, замонавий диагностика ва даволаш ускуналари билан жиҳозланган 3 мингдан зиёд қишлоқ врачлик пунктлари, бўлажак оналар саломатлигини мунтазам назорат қилиб борадиган, соғлом болалар туғилишига хизмат қиладиган кенг тармоқли скрининг марказлари ташкил этилди.

Ўнолтинчидан, аҳолининг умр кўриш даражаси сезиларли даражада ошди. Бу борада умумий кўрсаткич 1990 йилда 67 ёшни ташкил этган бўлса, 2006 йилда 72,5 ёшга етди. Эркактар ўртасида ўртача умр кўриш 66 ёшдан 70

ёшга етган бўлса, аёллар ўртасида, мос равишда, 70 ва 74,6 ёшни ташкил қилади.

Таҳлиллар кўрсатмоқдаки, мамлакатимизда амалга оширилаётган барча ислохотларнинг пировард мақсади халқимиз учун муносиб турмуш шароитини яратиш, одамларнинг даромади ва фаровонлигини изчил ошириб бориш, ҳар бир инсонга ўзининг интеллектуал, касб ва маънавий салоҳиятини рўёбга чиқариш учун зарур имкониятлар яратиб бериш каби ҳаётий муҳим бўлган тадбирларни амалга оширишга қаратилгандир.

“Мана шу ўтган йиллар давомида машаққатли, шу билан бирга, шарафли, том мгнода тарихий даврда доимо елкама-елка туриб, қандай улкан ва олижаноб ишларни амалга ошиганимиз, буюк келажагимиз пайдеворини ўз қўлимиз билан барпо этаётганимиз барчамизга ҳар қанча фахрланиш, босиб ўтган йўлимизни миннатдорлик билан эслаш учун асос бўлади”⁴. Мамлакат раҳбарининг бу сўзлари бизнинг ҳеч кимдан кам эмаслигимиздан, ўз тараққиёт йўлимиздан сабитқадамлик билан боришимиздан, кўзлаган мақсадларимизнинг олижаноблигидан, белгилаб олаги стратегик йўлимизнинг тўғрилигидан далолатдир.

Хулоса қилиб айтганда, мамлакатимиз Президенти раҳномолигида олиб борилаётган кенг кўламли сийсий, иқтисодий, маънавий-маърифий, ҳуқуқий ва давлат қурилишидаги ислохотлар, мамлакатдаги таркибий ўзгаришлар “Ҳамма нарса инсон учун, унинг келажаги учун” деган эзгу тамойилни тўлиқ амалга оширишга қаратилган. Бу масала доим энг муҳим устувор вазифа бўлиб келган ва келажакда ҳам шундай бўлиб қолиши тайин. Иқтисодиётни юксалтириш бўйича қилинган чора-тадбирлар ҳам шу тамойил билан яшашга қаратилган. Айниқса иқтисодиётни модернизация қилиш, хориж инвестицияларини ўзлаштиришнинг юқори суръатларини таъминлаш, хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни, фермерлик ҳаракатини янада ривожлантириш, аҳолини иш билан таъминлаш ва даромадини юксалтириш борасида олиб борилаётган кенг кўламли изчил ислохотлар ҳам инсонни камо топтиришда, жамиятнинг келажагини шакллантиришда ўз самарасини бермоқда.

МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА УЧРАГАН ХАВФ-ХАТАРЛАР ВА МАФКУРАВИЙ МУАММОЛАР

Бизнинг ҳеч кимдан кам бўлмаганлигимизни, дунё тамаддунига салмоқли ҳисса қўшган халқ эканлигимизни ўзимизнинг тарихимиз айтиб турибди. Марказий Осиё илм-фан, маданият, санъат ва маънавият бешиги бўлган. Буларнинг ҳар бири бўйича бир қанча китоблар ёзиш ва буюк аждодларимизнинг номларини ўнлаб санашимиз мумкин.

⁴ Каримов И.А. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли. Халқ сўзи. 2007 йил 31 август. -4 бет.

Ўтмиши қудратли, бугунги саодатли, келажаги буюк бўладиган халқнинг ҳеч кимдан кам бўлмасликка ҳаққи бор. Аммо, бу шиор нимагадир ҳаммага, ҳамisha маъқул бўлавермайди. Шу туфайли мустақиллигимиз кўпгина қийинчиликлар, мисли кўрилмаган синовлар, суронли курашлар билан қўлга киритилди. Бундай саодатли йўлимизда қандайдир кимсалар турли хавф-хатарларни туғдирмоқда.

Бунга мисол тариқасида кечаги яқин тарихимизда бўлиб ўтган воқеаларни эслаш kifоя, деб ўйлаймиз. Масалан, 1989 йил май-июль ойларида Фарғонада бўлиб ўтган хунрезликлар, 1990 йилнинг феврал ойидаги Тошкент вилоятининг Бўка ва Паркент шаҳарларидаги содир этилган даҳшатли foжиалар, 1990 йилнинг июнь ойида Ўш ва Ўзган шаҳрида бўлиб ўтган қирғизлар билан ўзбеклар ўртасида миллий низо туғдиришга бўлган уринишлар, Қувасой, Қўқон, Гулистон, Наманганда бўлиб ўтган foжиали воқеалар ҳамма-ҳаммаси Марказий Осиёда, айниқса кўпмиллатли халқига эга бўлган Ўзбекистонда миллий низоларни чиқариш ва абадий жанжал ўчоғига айлантириш, мамлакатимизни уруш оловида қолдириш ва Ўрта Осиёдаги вазиятни портлатиб юборишга қаратилган ҳаракатлар эди. Бундай foжеали воқеалар ташкилотчилари чет элдаги марказлар томонидан молиялаштирилган ва бошқарилган террорчи тўдаларнинг иши эди. Булар Сурхондарё ва Тошкент вилоятларининг тоғли туманлари орқали суқилиб кирган экстремисларга ҳам ҳомийлик қилган эдилар. Буларнинг ҳаммаси ўз вақтида оқилона, шарқона босиқлик билан барҳам топди.

Бизнинг барқарор тараққиётимизни кўролмаган кимсалар, тўдалар ҳамон бутунлай бартараф бўлган эмас. Улар чет эллик ҳомийлар билан тил бириктириб Республикамизга бот-бот хуружлар уюштириб турибдилар. Бунга мисол қилиб яқиндаги Андижонда содир этилган воқеаларини эслаш kifоядир.

Мустақилликнинг биринчи кунларидан ҳокимиятни эгаллашга бўлган уринишлар ҳам авж олди. Буларга 1991 йил 8 декабрда Намангандаги собиқ вилоят Ижрокўми биносини эгаллаб олган диний экстремисларнинг конституцион тузумга қарши тажовузлиги, 1991 йил октябрь ойида собиқ марказ тарбиялаган ва тезлаган партия-совет номенклатураси томонидан ташкил қилинган, Олий Советнинг 7-сессиясида Президентни ағдаришга бўлган уринишларни мисол келтириш мумкин.

Ўзбек халқининг ҳамжихатлигини бузиш, унинг эркинлик ва озодлик учун олиб бораётган курашига зарба бериш, томирига болта уришга қаратилган бир қанча ҳаракатлар ҳам содир қилинди. Ўзимизнинг фарзандларимизни ёлғон даъват ва чақириқлар билан ўзимизга қарши қўйди. Натижада 1992 йил 16 январда талабалар шаҳарчасида тартибсизлик, мақсадсиз ғалаёнларни ташкил қилди. Бу муаммо ҳам муваффақият билан ортиқча қон тўқилмасдан ҳал қилинди. Мамлакатимиз ёшларининг вакиллар бўлган талабалар ортиқча талофатларсиз, кўп қурбон берилмасдан омон сақланиб қолинди.

Мамлакатимиз мустақиллигига бўлган хуружлар ва турли найрангларнинг пойи ўз вақтида қирқилди. Бундай тартибсизлик ва миллий

низоларни чиқариш имкони йўқлигига амин бўлган ички ва ташқи душманларимиз террорчиликнинг бошқа йўллари танилади. Хусусан, 1999 йилнинг февраль ойида пойтахтимиз Тошкентда содир этилган ёвузлик ҳам мустақилликка қаратилган катта зарба эди. Республикаимизнинг бутун раҳбариятига қилинган бу тажовузлик оқибатида бир қанча бегуноҳ одамлар ҳаётдан кўз юмди ва ярадор бўлди. Бу халқимиз қалбида кучли жароҳат содир қилиш билан бирга ёвузликка қарши нафрат ҳиссини уйғотди. Бу воқеа террорнинг ҳақиқий қиёфаси қандай эканлигини кўрсатди. Бу вазият бизнинг кўзимизни очди. Бутун халқни огоҳликка, хушёрликка чорлади. Ҳали мустақилликнинг душмани борлигини, унинг турли кўринишда пайдо бўлиши мумкинлигини англади.

Душманларнинг бу мақсади ҳам амалга ошмагач, улар терроризмнинг бошқача йўлини тутди. Энди, мамлакат ичкарасида ғайри ниятини амалга ошириш қийинлигини ҳис қилганлар ташқаридан туриб ҳужумга тайёргарлик кўришга интилди. Ниҳоят, 1999, 2000 ва 2001 йилларнинг ёз фаслида Афғонистон худудида ўзича уя қуриб олган террорчи тўдалардан бир қисми чегараларимиздан бостириб кирди. Уларнинг ёвуз мақсадлари амалга ошмади, албатта. Аммо, бизнинг азиз фарзандларимиз ҳаётига зомин бўлди, кўплаб оналаримизни зор йиғлатди.

Буларнинг ҳаммаси, бизни ҳамиша сергак ва хушёр бўлиб яшашимиз лозимлигига ундайди, огоҳликка даъват этади.

Биз яхши тушунишимиз керакки, Юртбошимиз таъкидлаганидек, “... бугун янги ҳаёт, янги жамият барпо этиш йўлида қўлга киритаётган ютуқларимизни, амалга ошираётган ишларимизни кўра олмайдиган, юртимизга кўз олайтираётган маълум кучлар ўз қабиҳ ва нопок ниятларидан ҳали ҳам қайтган эмас”⁵, деб огоҳлантирди.

Шу туфайли, бизга мустақиллик қанчалар қийинчилик билан қўлга киритилаётганлигини ҳеч қачон унутмаслигимиз ва бундан тегишли сабоқ чиқаришимиз зарур.

“Шунинг учун ҳам халқимизнинг орзу интилишларини ўзида мужассам этган, бутун юртимизда шиор бўлиб қолган “Ўз уйингни ўзинг асра!” ва “Тинчлик учун курашмоқ керак!” деган ҳаракатларимизни янада чуқурлаштиришимиз, доимо огоҳ бўлишимиз керак”⁶, деб таъкидлади мамлакатимиз раҳбари.

Одамга тинчлик сув ва ҳаводек зарур. Сувда ранг, таъм, ҳид бўлмайди. Аммо одам сувсиз яшай олмайди. Тинчлик ҳам худди сувдек, унда ҳам кўзга ташланадиган ранг ёки хушбўй ҳид йўқ. Лекин унинг гашти бошқача. Ҳаво ҳам кўзга кўринмас заррачалардан иборат. Усиз ҳам яшаб бўлмайди. Тинчлик ҳам ҳавога ўхшайди. Ундаги заррачалар кўзга кўринмаслиги мумкин, лекин биз ундан ҳар лаҳзада баҳраманд бўлиб яшайверамиз. Инсониятга тинчлик керак, эркинлик лозим. Буларга фақат

⁵ Халль сўзи. 2002 йил 30 август.

⁶ Халль сўзи. Ёша жойда.

мустақи мамлакат халқларигина муясса бўла олади, булар фақат мустақиллик билан таъминланади.

ЎТИШ ДАВРИНИНГ МАФКУРАВИЙ МАНЗАРАСИ ВА У БИЛАН БОҒЛИҚ ХАВФ-ХАТАРЛАРНИНГ БАРТАРАФ ҚИЛИНИШИ

Бизнинг қалбимиз ва онгимиз узоқ йиллар давомида коммунистик мафкура деб аталувчи сохта мафкура билан тўлдирилган эди. Аммо у собиқ Иттифоқнинг, комунистик партиянинг якка ҳукумронлиги тугаши билан барҳам топди. Бироқ, одамларимиз онгини бирданига янги мафкура билан тўлдириш имкони йўқ. Бу мумкин ҳам эмас. Шу даврда **мафкуравий бўшлиқ пайдо бўлди.**

Бу бўшлиқни янги мафкура билан тўлдириш, шу бўшлиқ учун кураш муаммоси мафкуравий муаммони ташкил қилади.

Шундай муаммо пайдо бўлиб турганда мамлакатимизнинг мафкуравий манзараси қандай эди? Бу қуйидаги кўринишларда номоён бўлди ва ўз ифодасини топди:

* умри ўтиб бўлган жамиятнинг мафкураси, ғояси инсонлар онгида ва қалбида сингиб кетган эди. Аммо бу ғоя ва мафкура жамиятга кераксиз бўлиб қолди;

* янги жамиятнинг янги ғояси ва илғор бунёдкор фикрларнинг вужудга келиши ва шаклланишига кучли эҳтиёжнинг мавжудлиги;

* ижтимоий онг ва тафаккурнинг ўзгариши, янги дунёқарашнинг шаклланиши учун вақтнинг зарурлиги, бу эса маълум маънода ўтиш даврининг зарурлигини талаб қилиши;

* мафкуравий бўшлиқдан фойдаланиш жамият ҳаётига ўз таъсирини ўтказишга ҳаракат қилаётган бегона ғояларнинг турли усуллар билан инсонлар онги ва қалбини эгаллаш мақсади.

Бу манзарага чуқур назар ташланса, унинг нечоғлик мураккаб эканлигини англаш қийин эмас.

Иттифоқнинг парчаланиши бир жиҳатдан дунё миқёсидаги иккита катта бир-бирга қарама-қарши тузумларнинг барҳам топишига, совуқ уруш хавфининг йўқолишига олиб келди. Аммо турли давлатлар, гуруҳлар ва мамлакатлар ҳозирги замонда инсон қалби ва онгини забт этиш учун курашга киришиб кетди.

Бу учун объектив имконият ва шароитлар яратилди. Буларга:

* мафкуравий жараёнларнинг глобаллашуви;

* геопалистик мақсадлар ва мафкуравий сиёсатнинг бирлашуви;

* бутун дунёнинг мафкуравий манзараси ўзгарди;

* жаҳон майдонларини мафкуравий жиҳатдан бўлиб олишга уринишлар пайдо бўлди;

* ўрта Осиё минтақасидаги мафкуравий жараёнларнинг беқарорлиги вужудга келди.

Шу туфайли ҳозирги пайтда мафкуравий полигонлар ядро полигонларига нисбатан ўта ховфли деган стратегик ғоя олдинга сурилди,

чунки ядро полигонида ер куррасининг маълум бир худудини ишғол қилиш мумкин, аммо мафкуравий полигон билан бутун инсонларнинг қалби ва онгини забт этиш орқали дунёни забт этиш мумкин.

Мафкуравий беқарорлик пайтида муайян кишининг қаерда яшашидан кўра қандай ғоя билан яшаши муҳим аҳмиятга эга. Агар у шу худудда яшаб кимнингдир ёт ғояси билан суғорилган бўлса у ўша ғоя учун курашади. Уни шу худуд аҳолисига сингдиришга ҳаракат қилади. Шу туфайли мафкуравий муаммо ўта нозик ва қалтис муаммолардан биридир.

Ҳозирги пайтда жаҳон майдонларини мафкуравий жиҳатдан бўлиб олиш учун кураш кетмоқда. Буни ким қайси йўллар билан амалга оширишга уринмоқда, деган саволнинг туғилиши табиий. Бунга жавобан таъкидламоқчимизки, ҳозир бунга:

- * буюк давлатчилик гегемонизми асосида;
- * диний мансублик асосида;
- * этник бирлик асосида;
- * собиқ тузумнинг кўмсаб ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий бирлик асосида ҳаракат қилмоқда.

Бу ҳаракатларнинг орқасида кимнингдир манфаати, унинг эгаллаш, забт қилиш мақсади етади, шу туфайли ядро полигони сингари мафкуравий полигон учун ҳам катта маблағ сарф қилган хомийлар талайгина. Улар ҳозирги жамиятимиз ҳаётига жиддий хавф туғдирадиган мафкуравий таҳдидларни вужудга келтирмоқда:

- * ислом халифалигини тиклаб, унинг байроғи остида мусулмон халқларни янги империяга билаштиришга қаратилган интилишлар;
- * ёш мустақил давлатларни собиқ иттифоққа бирлаштириш ғояси;
- * тарихимизни, миллий кадриятларимиз ва диннинг моҳиятини сохталаштиришга уринишлар;
- * ахлоқсизлик ғояларини ёйиб, халқни маънавий жиҳатдан бузишга интилишлар;
- * турли мафкуравий воситалар орқали минтақавий ва давлатлараро мажораларни келтириб чиқаришга қаратилган ҳаракатлар.

Бу таҳдидларни бартараф қилиш ҳам ўта мураккаб. Буни ҳарбий куруллар билан енгиб бўлмайди. Шу туфайли бизда янги ғоявий кураш усули вужудга келди.

Бу ғоявий курашнинг мазмуни «Ғояга қарши фақат ғоя, фикрга қарши фақат фикр, жаҳолатга қарши фақат маърифат билан баҳсга киришиш, олишиш мумкин»⁷. Мамлакат раҳбарининг бу даъвати ҳар бир тарғиботчининг, ҳар бир Ватанпарвар фуқаронинг кундалик шиорига айланмоғи лозимдир. Мафкура кўзга кўринмас тушунча, аммо унинг оқибатида қилинадиган салбий ишлар катта талофатларни олиб келиши мумкин. Шу туфайли «Эндиги взифамиз шундан иборатки, миллий истиқлол ғояси тушунчалари асосида кенг жамиятчилик, зиёлиларимиз, илм-фан ва маданият намоёндалари, аввало, маънавий-маърифий соҳа ходимлари

⁷ Каримов И.А. Маънавий юксалиш йўлида. - Т.: Ўзбекистон, 1998. - 417 бет.

миллий мафкурасини такомиллаштириш ҳамда унинг асосий тамойилларини одамлар онги ва қалбига сингдиришга қаратилган ишларни янги босқичга кўтаришлари зарур»⁸.

Юртбошининг айтган бу гаплари бундан 7 йил муқаддам айтилган. Аммо бугун ҳам ўз аҳамиятини йўқотган эмас. Мустақил мамлакатнинг ва «Жамият тараққиётининг асоси, уни муқаррар ҳалокатдан қутқариб қоладиган ягона куч - маърифатдир»⁹. Ушбу стратегик йўналишлар, ўз аҳамиятини йўқотмайдиган даъватлар ҳар бир жамоанинг ва шахснинг бурчи ва вазифаси бўлмоғи лозим.

Мамлакат раҳбарининг 2007 йил 30 августда қилган маърузасида яна бир бор таъкидландики, ўша даврларда "...мамлакатни чуқур таназулдан олиб чиқишга қаратилган, ҳар томонлама пухта ўйланган стратегияни ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш учун жамиятдаги барча соғлом кучларни сафарбар этиш ғоят муҳим аҳамият касб этган эди"¹⁰. Агар бунинг уддасидан чиқилмаса, мамлакатимиз ҳақиқатда олов ичида қолган бўлар эди. Булардан ҳам кўриниб турибдики, бизга мустақиллик шунчаки қўлга киритилган неъмат эмас. У жанговар, табир билан амалга оширилган курашлар натижасидир.

ДЕМОКРАТИК ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИДА 16 ЙИЛ

Яқинда мамлакатимиз аҳолиси истиқлолнинг 16 йиллик қутлуғ байрамини кенг нишонлади. Бу давр тарих учун жуда қисқа бўлсада, асрларга тотгулик улкан тарихий йўлни босиб ўтдик ва юз йилларга тенг мувоффақиятларга эришдик.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган туб ислохотлар, ҳаётимизнинг барча соҳаларида содир бўлаётган эркинлаштиришлар, бу жараёнларнинг оммавий тус олиши, иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришлар одамлар дунёқарашидаги руҳиятни ҳам ўзгартирди. Булар жамият олдида жуда кўп саволларни қўймоқда.

Бугунги кунда минглаб саволлардан асосийлари, сиёсий саволлар бўлиб, демократик ўзгаришлар ва фуқаролик жамиятини барпо этишда нималарга эришдик? Фуқароларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллиги ва ташаббускорлигини қай даражада ошди? Кучли давлатдан кучли жамиятга ўтиш жараёни қандай кечмоқда? каби саволлардир.

Бу саволларга 16 йиллик тарихий давр давомида эришилган ютуқларимиз жавобини бериб турибди. Иқтисодиётимизда нодавлат мақомига эга бўлган, хусусий мулкдорлик утуворликни эгаллаган бўлса, сиёсий жараёнда нодавлат мақомига эга бўлган жамоат ташкилотларининг пайдо бўлишини кўришимиз мумкин.

⁸ Миллий истильлол Ҳояси: Къргызмали воситалар. - Т.: «Маънавият», 2001, - 3 бет.

⁹ Миллий истильлол Ҳояси: Къргызмали воситалар. - Т.: «Маънавият», 2001, - 429 бет.

¹⁰ Каримов И.А. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли. Халқ сўзи. 2007 йил 31 август.-1бет.

Мамлакатимиз тараққиётининг бугунги босқичида нодавлат мақомига эга бўлган жамоат ташкилотлари фаолиятини янада такомиллаштиришни, уларнинг самарадорлигини оширишни, жамият ҳаётида мавқеининг муттасил ошиб бориши лозимлигини тақозо қилмоқда. Чунки, бу жамоат ташкилотлари ва улар билан боғлиқ бўлган тизилмалар биз қураётган демократик, фуқаролик жамиятининг устувор асосларини ташкил қилади.

Шу боисдан Президентимиз, Парламентимиз ва Ҳукуматимиз мустақилликнинг биринчи кунларидан бошлаб фуқароларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллиги ва ташаббускорлигини оширишда, уларнинг кенг қўламли ислохотлардаги иштирокини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга бўлган жамоат ташкилотлари фаолиятини қўллаб-қувватлаш, такомиллаштириш ва ривожлантиришга, уларнинг фаолиятини тартибга солувчи ва кафолатловчи қонунлар ва меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқишга катта аҳамият бериб келмоқда.

Бу масала илк бор Бош қомусимиз – Конституциямизда ўз ифодасини топган. Унинг XIII бобида «Жамоат бирлашмалари» тўғрисида гап юритилади. Унинг 56-62 моддалари бевосита ана шу бирлашмалар таркиби, турлари, кафолатлари каби масалаларга бағишланган. Сўнгра бу масала «Фуқаролик кодекси»да қайт этилди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг «Жамоат бирлашмалари тўғрисида», «Сиёсий партиялар тўғрисида», «Нодавлат нотижорат ташкилотлари тўғрисида», «Қасаба уюшмалари, уларнинг ҳуқуқлари ва фаолиятининг асослари ҳақида» «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида» каби қонунлари ҳам қабул қилинди. Буларнинг ҳаммаси мамлакатимизда жамоат бирлашмаларининг, нодавлат ва нотижорат ташкилотларининг эркин ва фаол ҳаракат қилишлари учун тўла ҳуқуқий-ижтимоий асос бўлиб ҳисобланади.

Мазкур қонунларда нодавлат ташкилотларининг фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган қоида ва меъёрлар ўз аксини топди. Булардан ташқари, жамиятни ислоҳ қилишда нодавлат ижтимоий бирлашма ва жамғармаларни ташкил қилиш, уларнинг фаолиятини тартибга солиш ва ролини ошириш бўйича ҳам Президентимизнинг ўнлаб фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг қатор қарорлари қабул қилинди. Бу фармон ва қарорларда ушбу бирлашмаларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш, турли имтиёзлар бериш, айниқса солиқ тўловларидан маълум муддатга озод қилиш, моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, уларнинг самарали фаолияти учун тегишли шарт-шароитлар яратиб бериш масалалари ўз ифодасини топган. Бир сўз билан айтганда, кучли жамиятнинг шаклланиши учун тегишли меъёрий ҳужжатлар асосида унинг таркибий тузилиши вужудга келди. Эндиги вазифа демократик ўзгаришлар ва фуқаролик жамиятини барпо этишда шу нодавлат ташкилотларининг жамиятни бошқаришдаги ролини оширишдан иборатдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг 2007 йил 12 февралда Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йилнинг натижалари ва 2007 йилнинг асосий устувор вазифаларини белгилаш бўйича ўтказилган мажлисида сўзлаган нутқида мамлакатимизда демократик ўзгаришларни

янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишларини кўрсатиб берди. Бу йўналишлардан асосий мақсад ислохатларни амалга ошириш бўйича қилинаётган ҳаракатларимизни мазмунан янги босқичга кўтариш, миқдорий кўрсаткичлардан сифат кўрсаткичларига ўтиш, халқимизнинг фаровонлигини ошириш билан боғлиқ бўлган орзу-истакларимиз ва белгиланган тадбирларимизни амалга оширишдан иборатдир.

Мамлакатимиз Президенти мустақилликнинг биринчи кунларидан бошлаб ҳаётимизни янгилашнинг устувор йўналишлари кўрсатиб бериб, уларни амалга ошириш механизмларини ҳам бирданга ишлаб чиқиб келмоқда. Улардан бири «фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг муҳим шарти бўлиб, бу жамият ҳаётида нодавлат ва жамоат ташкилотларининг ўрни ва аҳамиятини кескин кучайтиришдан иборатдир». Бу йўналишни бошқача қилиб айтганда: бу – «Кучли давлатдан кучли жамият сари» деган тамойилни амалда ҳаётга жорий этиш демакдир.

Бу борада қилинаётган ишларнинг кўлами кенг. Аммо ҳар бир ижтимоий жараён бир кунда, бир йилда ёки жуда қисқа вақтда битта қонун ёки фармон билан ўзгариб қолмайди. Бу – жуда мураккаб ва қийин жараёнки, унга ўтиш учун маълум вақт ва изчиллик билан олиб бориладиган нозик сиёсатни талаб қилади. Энг муҳими бу жараён кишилар онгини, тафаккурини ўзгартиришни талаб қилади. Бу эса жуда қийин ва мураккаб жараёндир.

Бу борада Юртбошимиз бундан ўн йиллар олдин, яъни 1998 йилда «Тафаккур» журнали бош муҳаррири билан бўлган суҳбатда «...биз фуқаролик жамияти куришни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйганмиз. Бу соҳада дастлабки, аммо муҳим қадам қўйилди. Ишончим комилки, вақти соати келиб, бугунги ўтиш даври учун зарур бўлган кучли давлат функциялари ва аломатлари аста-секинлик билан тадрижий равишда кучли жамият зиммасига ўтилади.»

Фуқаролик жамиятининг асосий бўғинларидан бири ўз-ўзини бошқаришга асосланган маҳалла фуқаролар йиғинларидир. Жамиятни бошқаришнинг биргина шу бўғини ҳам кундан-кунга, йилдан-йилга такомиллашиб бормоқда. Бугунги кунда ҳам маҳаллий ҳокимиятнинг кўпчилик функциялари босқичма-босқич маҳаллаларга берилмоқда.

Маҳаллани ташкил қилиш, унинг моддий техник базасини яратиш ва фаолиятини тартибга солиш ва кафолатлаш мақсадида 1992 йил 12 сентябрда Президентнинг «Республика маҳалла хайрия жамғармасини ташкил этиш тўғрисида», шу йилнинг 8 октябрида «Республика «Маҳалла» хайрия жамғармасига маблағ ажратиш тўғрисида» Фармонлари эълон қилинган эди. Шунга асосан шу йилнинг 17 октябрида Вазирлар Маҳкамасининг «Республика «Маҳалла» хайрия жамғармаси фаолиятини ташкил этиш масалалари тўғрисида» қарори қабул қилинди. 1999 йил 14 апрелда Олий Мажлисда «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида» қонуни қабул қилинди. Худди шундай бошқа ижтимоий ташкилотларга ҳам тегишли Фармон, Қонун ва Қарорлар қабул қилиндики, уларнинг ҳам фаолияти давлат томонидан кафолатланган ва тартибга солинган.

Кўриниб турибдики, фуқаролик жамиятини тартибга солувчи қонуний пойдевор бундан ўн йиллар олдин яратилган эди. Ўша пайитлардаги айрим тадбирлар ҳаётимизда бутунлай янгилик бўлган бўлса, бугунги кунга келиб улар кундалик ҳаёт тарзимизга айланиб қолди. Ҳозирги кунда маҳалла институти тўлиқ шаклланиб, унинг амалий тизими вужудга келди. Ҳозир мамлакатимизда юзлаб нодавлат уюшмалар қатоида маҳалла институти ҳам фаолият кўрсатмоқдаки, улар асосан ўзини-ўзи бошқариш тамойилига асослангандир.

Жамоат ташкилотларига нафақат ўзини ўзи бошқариш масъулияти, балки шулар орқали жамоатчиликнинг давлат ҳокимият органлари фаолиятини ҳам назорат қилишни таъминлашдек масъулиятли вазифа юклатилган. Бу борада Юртбошимиз Олий Мажлиснинг тўққизинчи сессиясида (2002 йил 29 август) қуйидагиларни таъкидлайди: “Қонунлар ижросини таъминлаш, мамлакатда қабул қилинган ва амалда бўлган меъёрий Пужжатларни Паётга жорий қилишда давлат Покимият органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини кучайтириш муПим аПамият касб этади. Биз “Адолат - қонун устуворлигида” деган Паётий тамойилга қатъий амал қилиб яшашимиз зарур. Биз учун бундан бошқа йўл йўқ”.

Кўриниб турибдики, демократик фуқаролик жамияти ва қонуний давлат қуришнинг Пам асосий омили, Паракатлантирувчи кучи бу жамоат ташкилотлари ва жамоатчиликдир. Зеро, улар зиммасига қонун устуворлигини таъминлашдек буюк вазифа Пам юклатилган. Демократия бу халқ Покимияти. Биз эса қураётган жамият фуқаролик жамияти. Бу айнан, демократиянинг ўзи-ку. Мен, масалан, маПаллада яшайман. Менинг қандай яшашим, хотиржамлигим, яхшиликларим, марака удумларим Памма-Паммасига маПалла бош-қош, гувоП. Мен маПалладошларим билан қандай муносабатдаман, болаларимнинг одоб-ахлоқи қандай, буларнинг Паммаси маПалла кўз ўнгида намоён. Хуллас менинг уйимнинг деворини кимдир келиб оқлаб ёки кўчамни ободонлаштириб бермайди. Агар марака қилсам кимдир келиб ўтказиб Пам бермайди. Булар Пам шу маПаллада Пал бўлади. Мен сайлаган маПалла фаоллари, маПалладошларим (қишлоқдошларим) Памма-Паммасини бошқаради. Ана шу жараённи ўзи Пам фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқаришнинг бир кўринишидир. Бизда “Узоқдаги қариндошдан на фойда, яқиндаги қўшнидан қолма”, деган мақол бежиз пайдо бўлмаган бўлса керак. Бу тадбирларнинг Паммаси бизга одатий Пол бўлиб қолган. Эндиликда буларнинг Паммаси аста секинлик билан қонун орқали тартибга солинмоқда.

Аmmo тан олишимиз керак, қабул қилинган, нодавлат ташкилотлари фаолиятини тартибга солувчи кўп қонунларимиз Позирги пайтда тўлиқ ишламаяпти. Сабаби, биз олдинги жамиятда фақат буйруқ бўйича ишлашга кўникиб, ўрганиб қолган эдик. Энди қонунга амал қилиб яшаш замони келди. Бу эса бизга одатий Полга айланган эмас. Қонунга амал қилишни ҳам кимдир талаб қилиш керакдек, гуё. Фуқаролик жамиятида ундай бўлмайди. Ҳар бир фуқаро энг аввало, ўзини ва барча фуқароларни ўзлари бошқаради. Ҳар бир

фуқаро бир вақтнинг ўзида ҳам бошқарувчи ва ҳам бошқарувчи субъект сифатида намоён бўлмоғи лозим. Бу жараён ўз ўзидан амалга ошиб қолмайди, албатта. Бунинг учун ҳар бир фуқаро қонунни билиши ва унга амал қилиш кўникмасига эга бўлиши лозим.

Энди одамлар онгига қонунни сингдириши даври келди. Бунинг, бизнинг фикримизча, учта босқичи мавжуд: қонунга мажбурий бўйсундириш, уни одатга айлантириш ва шу орқали инсонларда инстинкт, яъни табиий Ҳолатга айлантириш тўғрисида уйқотишдир. Биз эрталаб албатта юзимизни ювамиз, биринчи кўришган кишилар билан саломлашамиз. Буларнинг бари биздаги шаклланган табиий Ҳолат. Қонунларга итоат қилиш ҳам худди шундай Ҳолатга айлансагина биз Ҳақиқий демократияга эришамиз. Шунда биз ютукни-ютук, камчиликни-камчилик, хатони-хато, жиноятни-жиноят деб баралла тўғрисида айтиладиган бўламиз. Фикр, тафаккур мутелигидан қутулиб, эркин фикрлайдиган, эркин гапирадиган Ҳолатга келамиз.

Бироқ, шуни инобатга олиш лозимки, демократия ўз бошимчалик эмас. Демократия, қонун устуворлиги ва маънавият бир-бири билан ажралмас эгизак тушунчалардир. Пар қандай гапни қонунга итоат қилган Ҳолда гапириш, инсон шаънига тегмаслик лозим. Бу эса Пар бир инсондан кучли маънавиятни талаб қилади. Қонунни билмаган одам эса, унга итоат қилишни ҳам билмайди. Демак, ҳар бир инсон қонунни билиши, унга амал қилиши ва маънавиятли бўлиши лозим экан. Шундагина, биз таъкидламоқчи бўлган, демократия тантана қилади.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларидан бири ва энг асосийси бўлган маҲалла, қишлоқ ва шаҳарча фуқаролар йиғинлари Ҳозирги кунда жамиятни бошқарадиган қуйи бўлин сифатида шаклланмоқда. Бу органларга давлатнинг бошқарувдаги вазифалари босқичма-босқич берилмоқда. Масалан, маҲаллаларга, биринчи ташкил қилинган пайтда, асосан маҲаллада ўтказиладиган тадбирлар, тўй-маросимларни ташкилий равишда ўтказиш вазифаси юклатилган эди. Аста секинлик билан аҲолининг тарихан таркиб топган удум ва анъаналарини авайлаб-асраб, уларни бойитишга Пар томонлама кўмаклашиш, кам таъминланган оилалар, ногиронлар, етим ва ёлғиз қолган қарияларга меҳрибонлик, моддий ва маънавий ёрдам кўрсатиш вазифаси юклатилди.

Кейинчалик уларга ўз Ҳудудидаги турли мулк шаклига эга бўлган корхоналарни Ҳудудни ободонлаштиришга сафарбар қилиш, ўзини ўзи бошқариш тамойили асосида маҲалладаги кам таъминланган ночор оилаларни қўллаб-қувватлаш, барча тадбирларга рағбатлик қилиш, давлатнинг моддий ёрдамга ажратилган маблағини аҲолига мустақил равишда тақсимлаш каби бирқанча ижтимоий-иқтисодий вазифалар ҳам юклатилди. Мухтасар қилиб айтиладиган бўлсак, давлатнинг айрим вазифалари аста-секинлик билан маҲаллалар ихтиёрига берилмоқда. Булардан энг муҳими давлатнинг назорат функциясининг маҲаллаларга берилиши жуда катта воқеликка айланмоқда. 2007 йилдан бошлаб уларга коммунал сиёсатни ҳам топшириб қўйди. Бу жуда катта масъулият. Бирорта демократик

тараккий этган мамлакатларда бундай таркибий тузулма йўқ ва жамиятни бошқаришнинг Пам бундай шакли тажрибада синалган эмас.

Юртбошимиз таъкидлаганидек “...биз жамоатчилик назоратини, давлат фаолияти, шу жумладан, унинг куч ишлатувчи тизилмалари фаолияти устидан Пам жамият назоратини Пар томонлама кучайтиришга алоқанда эътибор қаратишимиз лозим”. Кўришиб турибдики аПолининг ўзини ўзи бошқариш органлари олдида Пали жуда кўп вазифалар турибди. Пировардида, маҳалла бошқариладиган субъектдан бошқарадиган ва назорат қиладиган, аПолининг ўзини-ўзи бошқариш органига айланади. Бу жараённинг бир қисмига эришилди ҳам.

Давлат бошқаруви, мустақилликнинг биринчи йилларида, асосан марказлашган юқори давлат бошқаруви тамойилга асосланган эди. Бу ўтиш даврида объектив зарурият. Бироқ, Паётимизда эркинлаштириш жараёнининг аста-секинлик билан амалга оширилиши, юқори давлат бошқаруви идоралари вазифаларини давлат Покимиятининг қуйи тузилмаларига ўтказишга, қуйи бўғиндан нодавлат ташкилотларига берилишига эришилаётганлиги бу борадаги тутган йўлимизнинг нечоғлиқ тўғри эканлигининг исботидир. Бу борада мамлакатимиз Президенти бундан ўн йиллар муқаддам “... марказий ва юқори давлат бошқарув идоралари вазифаларини давлат Покимиятининг қуйи тузилмаларига, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларига босқичма-босқич ўтказиш боришни таъминлашдир”, деб таъкидлаган эди. Бунга ҳозирги кунда эришиб бораётганлигимизни кўришимиз мумкин.

Позир маПалла Пудудида мактаб мавжуд. У халқ таълими бўлимига қарайди. Шу маҳаллада, бир қанча корхоналар Пам фаолият кўрсатади. Аммо улар марказга (республика ёки вилоят) жойлашган концерн, уюшма ёки компанияларга қарашли. Бирортаси Пам маПалла билан Позирча “Писобкитоб” қилишмайди. Келажакда булар фаолиятининг Пам умумий назорати маПалла, қишлоқ ёки шаПарча фуқоролар йиПинларига ўтиши лозим. Бу менинг тавсиям эмас, балки келажакнинг талаби шу.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш тизими аста-секинлик билан такомиллашиб боришини тақозо қилади. Булардан бири уларнинг молиявий таъминоти масаласидир.

Ҳозирги кунда бошқарув тизими тубдан ўзгарди. Эндиликда давлат бошқаруви Президент зиммасига юклатилган, вилоятлар ва туманларда ҳокимлар, қишлоқ, шаҳарча ва маҳаллаларда ўзини-ўзи бошқариш тамойилиги асосланган фуқоролар йиПинлари бошқарадилар. Агар шу буғунларнинг молиявий жиҳатдан таъминотини қарайдиган бўлсак давлат миқёсида давлат бюджети мавжуд, вилоят ва туман миқёсида эса маҳаллий, яъни вилоят, туман бюджетлари мавжуд. Аммо қишлоқ, шаҳарча ва маҳалла фуқоролар йиПинлари ўз бюджетига эга эмас. Улар ҳозирги пайтда фақат давлат бюджетидан кам таъминланган оилаларга ажратилган нафақани холисона, одилана тақсимлаш билан шуғулланмоқдалар. Уларнинг айримларида хайрия сифатида тўпланган маблағлар ҳам мавжуд. Лекин, фақат айримларидагина холос.

Келгусида, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш соҳаси такомиллашиши билан, қишлоқ, шаҳарча ва маҳалла фуқаролар йиғинларида ҳам ўзларининг бюджетини ташкил қилиш мақсадга мувофиқ, деб ўйлаймиз.

Ҳозирги кунда Республика ва маҳаллий бюджет маблағлари асосан турли солиқлар эвазига шаклланмоқда. Олдин улар давлат (вилоят, туман) миқёсида тўпланиб кейин маҳаллаларга кам таъминланган оилаларга тўланадиган нафақа тарзида тақсимланади. Бу анча мураккаб жараён. Шу учун уни қулай қилиш ва соддалаштириш мақсадида бошқарувнинг шу қуйи бўғинида ҳам ўз бюджетига эга бўлиши мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Биз ҳар бир маҳаллада фаолият кўрсатаётган шахсий тадбиркорлар тўлайдиган солиқлар ва бошқа тўловларни маҳалла бюджетига тўласа мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз. Унда маҳалла бюджетининг даромад қисми шаклланади. Маҳалла фуқаролар йиғинлари ана шу бюджет ҳисобидан маҳаллада кам таъминланган оилаларга нафақалар беради, маҳаллани ободонлаштириш учун сарф қилади. Ана шундай ҳолатда маҳаллалар маблағни давлат бюджетидан олмасдан, балки бир қисмини давлат бюджетига ўтказиб туради.

Мамлакатимиз Президенти фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига давлатнинг кўп функцияларини босқичма-босқич бериб борилади, деб бежиз айтмаган. Агрда маҳаллаларнинг ҳам ўзлари ўз бюджетларига эга бўлсалар ҳақиқатда кучли давлатнинг барча бошқариш бўғинлари давлат ҳам, маҳаллий ҳокимиятлар ҳам, маҳаллалар ҳам иқтисодий жиҳатдан қудратли ва кучли бўлади. Энг муҳими оилаларнинг моддий фаровонлиги ошади, аҳолининг турмуш даражаси кўтарилади.